

PAN

AMSTERDAM

ANTIQUARIAAT DE ROO

Een schitterende en uiterst zeldzame vroeg 18e eeuwse Nederlandse hemelglobe in originele staat

Publisher: Gerard Valk (1652-1726)
Place / Date: Amsterdam, 1715
Size: Diameter globe 46 cm. / Totale hoogte 90 x 60 cm.
Price: € 180.000,-

Een schitterende en uiterst zeldzame vroeg 18e eeuwse Nederlandse hemelglobe in originele staat, vervaardigd door Gerard Valk (of Gerrit Leendertsz Valck) (1652-1726) en Leonard Valk (1675-1746), bestaande uit een set prachtige, hand-ingekeurde, in koper gegraveerde segmenten, met een (houten) horizonring (een ronde band van bedrukt papier op hout gelijmd en rond het equatoriale gedeelte van een globe gewikkeld en die meestal kalender- of dierenrieminformatie bevat);

Een zeer ongewone messing uurring met twee wijzers (een kleine, dunne metalen cirkel op de top van een wereldbol, verdeeld in 24 segmenten en bedrukt of gegraveerd met de uren van dag en nacht. Door te draaien kan men het tijdsverschil tussen verschillende plaatsen op de wereldbol berekenen); een gegradeerde messing meridiaanring (een halfronde band, gewoonlijk van metaal, die in een boog om de wereldbol en over de polen heen loopt of aan de polen is bevestigd. Een

halfcirkelvormige meridiaan wordt een halve meridiaan genoemd, een volledige cirkel een volle meridiaan); met vier palissander gefineerde, gecanneleerde tafelpoten met ronde, gedraaide ebbenhouten poten, rustend op stevige kruisspanten; een gezwarte centrale standaard; een basis bestaande uit prachtige cirkelvormige ringen van gesegmenteerd palissander en gezwart perenhout ingelegd met afwisselend concentrische cirkels met een mooi bloemenpatroon.

Het familiebedrijf, dat tegen het einde van de 17e eeuw werd opgericht door Gerard Valk en ondersteund door zijn zoon Leonard, werd in de 18e eeuw de enige producent van globes in Nederland. Valk, oorspronkelijk graveur en kunsthandelaar, had tussen 1672 en 1679 gewerkt voor de uitgevers van plattegronden Christopher Browne en David Loggan in Londen. In 1687 richtte Valk het bedrijf op in Amsterdam en rond 1680 richtte Gerard Valk in samenwerking met Petrus Schenk een uitgeverij van plattegronden en atlassen op. In 1700 verhuisde het bedrijf naar het gebouw waar voorheen de kaarten- en globemaker Jodocus Hondius was gevestigd. De cartografie van zijn globes, zoals vermeld op cartouches, was gebaseerd op de hemelatlas Uranographia, die in 1687 werd gepubliceerd door de beroemde Poolse astronoom Johannes Hevelius (1611-1687). In 1701 vroeg Valk een charta aan voor de vervaardiging van globes en het "Planetolabium" ontworpen door Lotharius Zumbach de Coesfelt (1661-1727), een hoogleraar in de sterrenkunde aan de Universiteit Leiden. Ongeveer 30 jaar na de oprichting van zijn bedrijf begon Gerard Valk samen met zijn zoon globes te vervaardigen. De Valks produceerden verschillende edities van wereld- en hemelglobes met diameters van 3, 6, 9, 12, 15, 18 en 24 inch.

Wat is een hemelglobe?

Een hemelglobe is een globe met daarop een overzicht van de sterren/hemellichamen en sterrenbeelden. Ze zijn afgebeeld op een globe om te laten zien hoe ze er vanaf de aarde uitzien aan de nachthemel, alsof de aarde het middelpunt van de globe is. Vanuit dit punt gezien worden de sterrenbeelden anders weergegeven dan op een sterrenkaart: ze zijn meestal omgekeerd en getekend alsof we ze vanaf de achterzijde zien, vanaf een denkbeeldig punt in de kosmos voorbij de aarde en de sterren.

Legenda

Titel in een eenvoudige ovale cartouche gedrukt op een apart vel papier en bevestigd onder de cetus.

URANOGRAPHIA / SYDERUM ET STELLARUM / in Singulis Syderibus conspicuarum / exhibens Delineationem accuratissimam, / qua / ex Observationibus Astronomi plane Singularis / IOHANIS HEVELII / usque ad finem anni MDCC emendata est. / Nova praeterea methodo additus est / ex mente LOTHARII ZUMBACH M.D. et Mathem. Claris. / HORIZON ad MERIDIANUM AMSTELAEDAMENSEM / accurate per annes plures quam ducentos Lunae Syzygias indicans, / praeter annes commune et bissextiles; / Opera et Studio / GERHARDI et LEONHARDI VALK / Amstelaedamensium 1715. / cum Privilegio.

Uranographia, een uiterst nauwkeurige weergave van de sterrenbeelden en de meest opvallende sterren in elk sterrenbeeld, ontleend aan de waarnemingen van de beroemde astronoom Johannes Hevelius aan het einde van het jaar 1700. Bovendien wordt door een nieuwe methode, uitgevonden door Lotharius Zumbach, doctor in de geneeskunde en alom bekend wiskundige, de horizon toegevoegd aan de meridiaan van Amsterdam die al meer dan 200 jaar nauwkeurig de syzygieën van de maan aangeeft, alsmede de gewone jaren en de bisextielen (schrikkeljaren). "By the labour and enthusiasm of Gerard and Leonard Valk from Amsterdam, 1715. With privilege." (Door het werk en enthousiasme van Gerard en Leonard Valk van Amsterdam, 1715. Met privilege.)

Dedicatie

Een cartouche omgeven door bladeren (tussen Hydra en Argo).

VIRO / AMPLISSIMA DIGNITATE / ac / MERITORUM SPLENDORE / CONSPICUO / IOHANNI TRIP, J.U.D. / Reipublicae Amstelaedamensis / CONSULI GRAVISSIMO, / Societatis Indiae Orientalis / MODERATORI INTEGERRIMO, / Toparchae in berkenrode / IUSTISSIMO, / &c. / URANOGRAPHIAM / hic ea, qua par est, / reverentia / D.D.D. / GERHARDUS et LEONHARDUS / VALK.

De Uranographia wordt met eerbied door Gerhard en Leonard Valk aangeboden en opgedragen aan Johannes Trip, J.U.D., een man opmerkelijk om zijn voortreffelijke verdiensten en om de schittering zijner deugden, de meest eminente consul van den Staat Amsterdam, de onkreukbare directeur der Oost-Indische Compagnie, de meest oprechte Heer van Berkenrode, enz.

Cartografie

Inclusief de evenaar, keerkringen, poolcirkels, halve equinox-cirkel, halve declinatiecirkel tot 30 graden. Ecliptica, breedtecirkels en parallellen om de 5 graden. De evenaar en de ecliptica zijn onderverdeeld. De sterren/constellaties zijn weergegeven als figuren en hun namen staan vermeld in het Latijn. Er is een legende bekrond door de zon. Een aantrekkelijke "Sextans Uraniae" bevindt zich direct onder "Leo" (de leeuw).

De sterrenhemel (Wat laat de wereldbol zien?)

De namen van de sterrenbeelden die hun oorsprong vinden in de Griekse mythologie, met inbegrip van de namen van de tekens van de dierenriem, zijn het meest bekend. Deze sterrenbeelden werden voor het eerst gecatalogiseerd door de Griekse astronoom Claudius Ptolemaeus in de 2e eeuw na Christus. Ptolemaeus gaf deze sterrenbeelden geen namen maar documenteerde ze slechts in zijn Almagest. De sterrenbeelden waren al lang voor zijn tijd bekend bij waarnemers.

Deze omvatten:

Orion (de jager)

Andromeda (de dochter van Cepheus en Cassiopeia)

Cassiopeia (de koningin)

Perseus

Hercules

Ursa Major (de grote beer)

Ursa Minor (de kleine beer)

Canis Major (de grote hond)

Canis Minor (de kleine hond)

Auriga (de wagenmenner)

Draco (de draak)

Cygnus (de zwaan)

Leo (de leeuw)

Waterman (de waterdrager)

Een aantal meest bekende sterrenbeelden kregen namen die verband hielden met figuren uit de mythologie. Daartoe behoren de meeste leden van de Perseus-familie (Perseus, Andromeda, Cassiopeia, Cetus, Cepheus, Pegasus en Auriga), de Hercules-familie (Hercules, Sagitta, Aquila, Lyra, Cygnus, Hydra, Crater, Corvus, Ophiuchus, Serpens, Centaurus, Lupus, Corona Australis en Ara), Orion-familie (Orion, Canis Major, Canis Minor, Lepus, Monoceros), Zodiak-familie (Ram, Stier, Tweelingen, Kreeft, Leeuw, Maagd, Weegschaal, Schorpioen, Boogschutter, Steenbok, Waterman, Vissen) en Ursa Major-familie (Ursa Major, Ursa Minor, Draco, Canes Venatici, Boötes en Corona

Borealis).

De meeste moderne sterrenbeelden, die niet door Ptolemaeus zijn gecatalogiseerd, zijn tussen de 16e en de 19e eeuw ontstaan. Velen daarvan waren onbekend bij de Grieken omdat zij ver naar het zuiden liggen en niet zichtbaar zijn vanaf de midden-noordelijke breedtegraden.

Twaalf sterrenbeelden werden gecreëerd door Nederlandse ontdekkingsreizigers die in 1595 naar Indonesië voeren. Ze werden genoemd naar de dieren die de ontdekkingsreizigers op hun reizen tegenkwamen. Deze sterrenbeelden werden in 1597/1598 voor het eerst afgebeeld op een hemelglobe die was ontworpen door de Nederlands-Vlaamse astronoom Petrus Plancius.

Deze omvatten:

Apus (de paradijsvogel)

Chamaeleon (de kameleon)

Dorado (de dolfijnvis of zwaardvis)

Grus (de kraanvogel)

Tucana (de toekan)

Volans (de vliegende vis)

Musca (de vlieg)

Vulpecula (de kleine vos)

De Poolse astronoom Johannes Hevelius voegde in de 17e eeuw 10 nieuwe sterrenbeelden toe. Zeven ervan zijn nog steeds in gebruik:

Canes Venatici (de jachthonden)

Lacerta (de hagedis)

Leo Minor (de kleine leeuw)

Lynx

Scutum (het schild)

Sextans (de sextant)

Vulpecula (de kleine vos)

Bekende voorbeelden in de wereld:

Andere uitgaven van hemelglobes in hun eerste staat met een diameter van 18 inches zijn wereldwijd bekend hoewel het zeer onwaarschijnlijk is dat zij op de kunstmarkt zullen verschijnen.

Slechts één exemplaar bevindt zich momenteel in een particuliere verzameling; de anderen maken deel uit van collecties van instellingen en musea over de wereld.

BELGIË 1

Brussel Koninklijk museum voor Kunst en Geschiedenis

TSJECHIË 1

Prag Národní Knihovna (Klein Brevnov)

FRANKRIJK 1

Bibliothèque nationale de France à Paris

ITALIË 1

Museo di Fisica dell'Università di Bologna

NEDERLAND 2

- Amsterdam, particuliere verzameling
- Leiden, Stedelijk Museum De Lakenhal

POLEN 2

- Kraków, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
- Wrocławiu, Friedrichs- Gimnazjum

ZWEDEN 2

- Linköping, Svenska Frimurar Orden
- Stockholm, Nordiska Museet

DUITSLAND 6

- Bamberg, Staatsbibliothek
- Freiburg im Breisgau, Augustinermuseum
- Harburg, Fürstliche Oettingen-Wallerstein'sche Sammlung
- Kassel, Planetarium und Astronomisch-Physikalisches Kabinett der Staatliche Kunstsammlungen
- Pommersfelden, Gräflich Schönbornsche Schloßbibliothek
- Stralsund, Kulturhistorisches Museum

Conclusie

Deze prachtige hemelglobe in zijn eerste uitgave/editie is een zeldzame vondst. De makers, Gerard Valk en zijn zoon Leonard, waren in de 18e eeuw de enige belangrijke uitgevers van globes in
Conclusie

Deze prachtige hemelglobe in zijn eerste uitgave/editie is een zeldzame vondst. De makers, Gerard Valk en zijn zoon Leonard, waren in de 18e eeuw de enige belangrijke uitgevers van globes in Nederland en hadden in de eerste helft van de 17e eeuw nagenoeg een monopolie. De Nederlanders werden nooit overtroffen wat betreft hun uitgewerkte ontwerpen en aandacht voor detail bij de productie van globes. Gerard en Leonard Valk zetten deze prachtige traditie van de Nederlandse "gouden eeuw" (ruwweg van de jaren 1590 tot de jaren 1670), en traden daarbij in de voetsporen van een aantal beroemde 17e-eeuwse voorgangers zoals Blaeu, Van Langren, Hondius en Van Keulen. Globes van deze leeftijd en grootsheid zijn altijd gewild. Het is een prachtige en voortreffelijke getuigenis van de kunst en de technische vaardigheden van de globe-makers van meer dan driehonderd jaar geleden.

Staat:

De globe is in zeer goede staat, De kleur is in goed staat en origineel evenals het mooie "verouderde patina". De hemelse figuren zijn fijn gegraveerd en werkelijk prachtig en opvallend gedetailleerd weergegeven waarbij het goud is aangevuld op de sterren en sterrenbeelden.